

Sigitas Parulskis

PELYTĖS ATMINIMUI¹

*melsvoje, ne žydroje
vonioje (ją nuomoju kartu su
kitais buto tarakonais ir langu į
Rytus) radau mažą
pilką pelytę, abu buvome išsigandę*

*ji čia pateko per ventiliacijos
rankovę, aš kaip ir visi kiti
iš keleto chromosomų kombinacijos*

*tai įvyko antrąją Velykų dieną, iš ryto
ir mintis nuskandinti pelytę
atrodė šventvagiška
prisikėlimo akivaizdoje*

*į qsočių įvarę, išnešiau ją
į lauką, paleidau, lydėjau žvilgsniu
greitai sprūstančių pumpurus sukrovusių
alyvų link
jau nusigręždamas, verdamas duris
per petį
jaučiu iki šiol
kaip sujaudino bundančių žolę
liesas katino šešėlis*

Eilėraštis yra gal per paprastas, per kuklus ir aiškus, per mažai drastiškas, kad galėtų reprezentuoti Sigito Parulskio rinkinį lotynišku pavadinimu *Mortui sepulti sint* (1998) – „Mirusiuosius reikia palaidoti“. Ši knyga įspūdingai liudija dabarties žmogaus būsenas – jo baimę, siaubą, pasibjaurėjimą būtimi, jo žudančią ironiją, kančią ir Dievo pajautą tamsoje. Mirusieji, kuriuos reikia palaidoti, kaip galima spėti iš teksto, yra, be viso kito, ir literatūrinės tradicijos, kurios nebėra nei gyvos, nei vaisingos. Ne tik jau atgyvenęs literatūrinio kalbėjimo būdas, bet ir pasaulio suvokimo būdas, ir vertybių sistema, kuri nebegalioja. Sigitas Parulskis – gal ryškiausias postmodernizmo reprezentantas poezijoje, dramoje, eseistikoje. Vienas jo stilistikos ypatumų – eklektika*, senesniųjų tekstų citavimas netikėtame kontekste. Tai suteikia kalbėsenai ironiškumo, kartais liūdno, bet dažniausiai šaižaus, aštraus, pereinančio į sarkazmą ir patyčias, pro jį dažnai prasišviečia tragiškas pasaulio jutimas.

Rinkiniui toną duoda jau pirmasis eilėraštis, kurį galima laikyti programiniu.

¹ Sigitas Parulskis, *Mortui sepulti sint*, Vilnius, 1998, p. 37.

* Eklektika – įvairių stilistinių meno formų jungimas į visumą.

vapantis orfėjas¹

*buvau orfėjas, skindavau trofėjus
aš persefonę, hadą nugalėjau
geidžiamas buvau, gražus kaip vėjas
tave mylėjau, kad grįžtum – nenorėjau*

*garbė labiau nei meilė man rūpėjo
o kas man liko? –
plikė, euridike*

Eilėraščio medžiaga – antikos mitas apie dieviškąjį dainių Orfėją, jauną mirusią jo žmoną Euridikę, kuri pateko į požemio dievo Hado ir jo žmonos Persefonės valdas ir kurią Orfėjas prarado amžinai. Mitas daug kartų panaudotas ne tik klasicizmo mene – muzikoje, poezijoje, bet ir naujausiųjų laikų mene – kaip meilės ir mirties ženklas. Judita Vaičiūnaitė Orfėjo mitu poetizavo tragišką jaunos, mylinčios poros lemtį: JAV prezidento Johno Kennedy'o (Džono Kenedžio) žūtį ir jo žmonos Žaklinos skausmą.

Parulskis mitą drastiškai ironizuoja. Iš jo atimamas kilnumas ir poetiškumas. Tai daroma įvairiais būdais. Jau iš antraštės matyti, kokių tonu bus kalbama: iškilusis vardas siejamas su vulgariu „vapantis“. Subanalina sąsambiai: *orfėjas – trofėjus – persefonė*, juo labiau *liko – plikė – euridike*. Tačiau pirmąsias tris eilutes dar bandoma grįsti aukštojo stiliaus klišėmis: kalbama apie pergalingas kovas (*skindavau trofėjus*), mirties nugalėjimą, t. y. nemirtingumą (*aš persefonė, hadą nugalėjau*), meilės pergales (*geidžiamas buvau, gražus kaip vėjas*). Bet čia jau užkliūvame už neaiškaus, nežinia ką reiškiančio *gražus kaip vėjas*. Suvokiame, jog įmanoma skaityti ir kitaip: kaip vėjas tave mylėjau, t. y. vėjavaikiškai mylėjau. Toks perskaitymas dera su antrąja eilėraščio puse, kuri sugriauna Orfėjo, kaip mylinčiojo, vaizdą, kaip to, kuris nužengia į požemius, kad susigrąžintų mylimąją. Eilėraščio Orfėjas sakosi nenorįs, kad mylimoji sugrįžtų (iš ten, kur buvo nutolusi), išduoda meilę (*garbė labiau nei meilė man rūpėjo*). Ir pagaliau – niekingas gyvenimo balansas. Ironiškai, sarkastiškai ir autoironiškai nuvainikuotas Orfėjo, kaip mylinčiojo, mitas.

Knygoje yra ir daugiau ironiškų literatūrinių citatų perifrazių*: *...nuotaką žiemą į mirtį pavasaris vedas..., užmigo žemė, tik dangus žvaigždes rikiuojantis į kovą...* Romantiškas *die West ist Traum*² ironiškai ir absurdiškai išverčiamas *pasaulis yra trauma*.

Parulskio eilėraščių pasaulis atgrasus, o drauge ir tragiškas. Jame tvyro „drumzlinas laikas“, jis skęsta bjaurastyje, jame daug to, *kas aštru, kas įsmigę giliai ir kas žeidžia*, o kartu jį gaubia *nežinomo Dievo tamsa*. Jame visur puvimo, irimo, mirties ženklai, bet čia vibžda ir smulki gyvybė, maži gyvūnai, kaip ežys, kuris tuojuo pat tampa metafora: *ežys – patogus kančios ir iš tamsos netikėtai atkeliaujančio skausmo įvaizdis*. Šitokiame kontekste visiškai savas yra eilėrašties „Pelytės atminimui“. Tai viena ironiškų perifrazių, šiuo atveju – žanro, dedikacijos žanro. Ironiškas ir adresato – menkučio padaro pasirinkimas. Pasakojamasis eilėrašties – tarsi mikronovelė su netikėta atomazga. Pasakotojas dalyvauja pasakojamame pasaulyje kaip antrasis personažas šalia mažos pilkos pelytės – abu – nepalyginamos būtybės, kurios, nepaisant visko, atsiduria tame pačiame lygmenyje.

¹ Sigitas Parulskis, *Mortui sepulti sint*, Vilnius, 1998, p. 7.

* Perifrazė – stilistinė figūra, pakeičianti žodį, reiškiantį kokį nors daiktą, reiškinių, kt., metafora, žodžių junginiu, apibūdinimu, kurie žadina vaizduotę.

² „Pasaulis yra sapnas“ (vok.)

Pasakojimo užuomazga ir kartu signalai apie pasaulio konstravimo perspektyvą glūdi pirmajame posme: *melsvoje, ne žydroje vonioje*. Aiškėja eilėraščio erdvės – būsto – proziškumas, beveik varganumas: atsiribojama nuo galimos prabangos, bent jau komforto ar gražumo – vonia ne žydra (kokia galėtų būti šiuolaikiškai įrengta ir pakankamai brangi), o melsva tuo pažįstamu prastu murzinu melsvumu. Paaiškinimas skliaustuose (*ją nuomoju kartu su kitais buto tarakonais*) stumia dar giliau į prozą: tarakonai paryškina būsto prastumą ir apleistumą. Bet anas posakis gali būti ir kitaip perskaitytas: *nuomoju su kitais buto tarakonais* galėtų reikšti: „aš ir kiti buto gyventojai nuomojame šią vonią“, kafkiškai pasijuntant drauge su kaimynais menku vabalu (plg. F. Kafka'os (Kafkos) „Metamorfozė“). Jeigu taip, tai jau visi stosis viename lygmenyje su antraštėje įvardyta pelyte, visi matomi kaip tos pačios parazitų plotmės gyvūnai. Suskliaustos frazės paskutiniai žodžiai *su langu į Rytus* gali būti vien papildoma buitinė patalpos charakteristika, bet vargu ar toks supratimas pakankamas. Į *Rytus* išsiskiria iš teksto grafikos: yra tik du žodžiai, pradedami didžiosiomis raidėmis – „į Rytus“ ir „Velykos“. Tad *į Rytus* yra užuomina į sovietmetį, su kurio palikimu ir siejasi būsto nykumas. Tik dabar šalia pasakotojo, kalbančio pirmuoju asmeniu (*nuomoju, radau*), atsiranda ir antrasis veikėjas – maža pilka pelytė, ir abu pasijunta esą lygūs (*abu buvom išsigandę*).

Toliau eina tai, ką galėtume pavadinti veikėjų priešistore – kaip tikrame epiniame pasakojime, kur atskleidžiama arba veikėjų genealogija, ar, tarkim, vaikystė, arba pasakoma, kaip ir iš kur jis atsirado vaizduojamoje situacijoje. O pelytė: *ji čia pateko per ventiliacijos rankovę; aš kaip ir visi kiti*, kurie nuomoja vonią *su kitais buto tarakonais*, čia atsirado *iš keleto chromosomų kombinacijos* (kvailokai ir banaliai surimuota su „ventiliacijos“), pabrėžiant visų biologinių būtybių giminybę, įsišaknijusią žemiausioje egzistencijos grandyje.

Užtat netikėtas yra tolesnis pasakojimo žingsnis, perkeliantis į esmingai kitokią – sakralumo – sferą. Iš profaniškiausios erdvės į sakralinį laiką: *tai įvyko antrąją Velykų dieną, iš ryto*. Šis laikas prieštarauja mirčiai, užtat *mintis nuskandinti pelytę / atrode šventvagiška / prisikėlimo akivaizdoje*. Atskamba Bradūno *Palikime mus Viešpaties akivaizdoje* („Sibiro kapinės“), kuris tolimomis asociacijomis jungiasi su pirmojo posmo *langu į Rytus*. Būties metafizika suskamba pačia aukščiausia gaida, graudžiai ironiškai susieta su menka, tarsi beverte esybe, kuri tačiau suvokiama kaip visos esaties dalininkė, Kristaus Prisikėlimo pašventinta.

Paskutiniame posme sparčiai artėjama prie finalo. Situacija prasideda tikroviškai, buitiškai: *į qsočių įvarę, išnešiau ją / į lauką, paleidau...*, išlaikant simpatijas, solidarumo ryšį (*lydėjau žvilgsniu...*), pelytei šviečianti viltis (*greitai sprūstančią pumpurus sukrovusių / alyvų link*). Bet staiga – kraupi tykančios mirties nuojauta: *jau nusigręždamas, verdamas duris / per petį / jaučiu iki šiol / kaip sujaudino bundančią žolę / liesas katino šešėlis*. Neįprasta mirties metafora – *liesas katino šešėlis*. Mirtis, tarsi tykojanti tik nesąmoningos būties, – ji sujaudino bundančią žolę, jos grobiu taps pelytė, *sprūstanti pumpurus sukrovusių alyvų link*, nieko pikta nelaukianti, kaip ir visa, kas švenčia po žiemos prisikėlimą, kas patyrė žmogaus gailestingumą. Bet pikto nuojauta persmelkė ir sąmoningąją būtybę – žmogų (*jau nusigręždamas, verdamas duris / per petį / jaučiu...*), nusmelkė visam jau laikui (*jaučiu iki šiol*). Nes būdamas biologinės būties dalininkas (*kartu su / kitais ... tarakonais...; abu buvome išsigandę; aš kaip ir visi kiti / iš keleto chromosomų kombinacijos*), jis yra mirčiai pavaldus *kaip ir visi kiti*. Išgyvendamas Velykų ir Prisikėlimo misteriją, jis siekia ir žemąją būtį išvaduoti iš mirties, bet tai neįmanoma. Neįmanoma ir pačiam išsprūsti iš mirties, kol esi viena biologinės gyvybės grandžių ir todėl pasmerktas mirties neišvengiamybei. Velykos – tai transcendencijos lygmuo, taip pat ir Prisikėlimas. Nepanaikinamas žemiškosios egzistencijos tragizmas, tik nušviečiamas anapusbės viltimi. Žmogiškasis gailestingumas, iš jos kilęs, nepajėgia suteikti galutinio egzistencijos saugumo,

nes virš visos žemiškosios egzistencijos nenumaldomai tyro mirties šešėlis, neišvengiamas slenkstis į baugią nežinomybę.

Vanda Zaborskaitė, *Eilėraščių menas*, Interpretacijos, Vilnius: Tyto alba, 2002, p. 292–298.